МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра адміністрування податків

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: Ухилення від оподаткування: причини, наслідки та шляхи протидії

Здобувач вищої освіти II курсу,
групи ФМФА-23-1,
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа, страхування та
фондовий ринок»,
ОПП «Фіскальне адміністрування» _____ (підпис) Копняк
Богдан Сергійович

Науковий керівник _____ (підпис) Швабій
Костянтин Іванович,
д.е.н., професор

Керівник освітньо-професійної
програми _____ (підпис) Швабій
Костянтин Іванович,
д.е.н., професор

Допущено до захисту за рішенням кафедри адміністрування податків,
протокол від «24» 01 2025 № 9

Завідувач кафедри
адміністрування податків _____ (підпис) Іванишина О.С.,
к.е.н., доцент

Ірпінь – 2025

Реєстрація № 4 23.01.2025
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 26.12.2024
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 60/Д/3 03.02.2025
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: (підпис) А.Г. Бондаренко
(ініціали, прізвище)

Члени комісії:

(підпис) К.І. Швабій
(ініціали, прізвище)

(підпис) Т.В. Тучак
(ініціали, прізвище)

(підпис) В.Л. Андрущенко
(ініціали, прізвище)

Секретар комісії:

(підпис) М.В.Яруш
(ініціали, прізвище)

БЛАНК КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
1.Зміст випускної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	13		
2.Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	7		
3.Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	3		
4. Рецензент	від 0 до 5	3		
РАЗОМ БАЛІВ*	**від 0 до 50**	26		
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1.Доповідь	від 0 до 10	6		Швабій К.І.
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	3		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	19		Тучак Т.В.
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	6		Андрущенко В.Л.
РАЗОМ БАЛІВ	**від 0 до 50**	34		Яруш М.В.
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	**від 0 до 100**	60		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
60	D	3 (задовільно)	03.02.2025	Швабій К.І. Тучак Т.В. Андрущенко В.Л. Яруш М.В.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра адміністрування податків
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Затверджую
Завідувач кафедри

_____ Іванишина О.С.

«_24_» ____12_____ 2023

Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувача вищої освіти
Копняка Богдана Сергійовича

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Ухилення від оподаткування: причини, наслідки та шляхи протидії»

2. Затверджена наказом ректора від 20.12.2023 № 1700, з внесенням змін наказом від 10.10.2024 № 1517

3. Строк здачі закінченої роботи – 26.12.2024

4. Цільова установка

Метою дипломної роботи є є аналіз причин та наслідків ухилення від сплати податків в Україні, дослідження основних схем ухилення, оцінка масштабів цього явища, а також розробка ефективних методів протидії з урахуванням світового досвіду та особливостей національної економіки.

Об'єктом дослідження дипломної роботи є закономірності, інструменти та механізми ухилення від сплати податків, а також шляхи протидії ухиленню оподаткування.

Предметом дослідження є механізми, інструменти та методи протидії ухиленню від оподаткування, а також закономірності формування і реалізації причин ухилення та його вплив на економічну систему.

Вихідні даними роботи є Податковий кодекс України, нормативно-правові

акти, що регулюють роботу податкових органів, звіти Державної служби (ДПС), статистика щодо податкових надходжень та втр через ухилення.

5. Перелік графічного матеріалу – _4_ таблиці.

6. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом

1. Теоретичні основи опортуністичної поведінки платників податків
2. Причини ухилення від сплати податків в Україні
3. Основні схеми ухилення від сплати податків
4. Оцінка масштабів ухилення від оподаткування в Україні
5. Комплаєнс ризик-менеджмент як один із методів протидії ухиле сплати податків
6. Практика добровільної сплати податків в Україні (клуб білого бізнес
7. Вплив заходів протидії ухиленню від сплати податків на економіку
8. Імплементація заходів протидії до податкового законодавства

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів	
		За планом	Фа
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи та написання заяви на її затвердження	11.11.23	11.
2.	Отримання завдання наукового керівника для виконання кваліфікаційної роботи	22.12.23	22
3.	Узгодження плану кваліфікаційної роботи з керівником	01.03.24	01
4.	Підготовка I-IV розділів кваліфікаційної роботи та подання її керівнику	17.06.24	17.
5.	Підготовка V-VIII розділів кваліфікаційної роботи та подання її керівнику	25.11.24	25.
6.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень наукового керівника	23.12.24	23.
7.	Отримання відгуку наукового керівника	26.12.24	26.
8.	Перевірка роботи в системі антиплагіат	08.01.25	08.
9.	Отримання зовнішньої рецензії	12.01.25	12.
10.			
11.	Отримання допуску зав.кафедри до захисту	16.01.25	16
12.	Попередній захист роботи	22.01.25	22
13.	Захист кваліфікаційної роботи	03.02.25	03

Дата видачі завдання «__22__» _грудня_ 2023

8. Керівник кваліфікаційної роботи _____ Швабій
(підпис) (прізвище.

9. Керівник освітньо-професійної програми _____ Швабій
(підпис) (прізвище. ін

10. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ Копняк Б

АНОТАЦІЯ

Ухилення від оподаткування: причини, наслідки та шляхи протидії

Метою дипломної роботи є аналіз причин та наслідків ухилення від сплати податків в Україні, дослідження основних схем ухилення, оцінка масштабів цього явища, а також розробка ефективних методів протидії з урахуванням світового досвіду та особливостей національної економіки.

Завдання роботи включають: аналіз теоретичних основ опортуністичної поведінки платників податків; визначення ключових причин ухилення від сплати податків в Україні; вивчення основних схем ухилення від оподаткування; оцінку масштабів тіньової економіки та рівня втрати бюджету від ухилення; аналіз методів податкового комплаєнсу та ризик-менеджменту; дослідження практики добровільної сплати податків і її впливу на зменшення ухилення; оцінку впливу заходів протидії ухиленню на економічний розвиток; формування рекомендацій щодо вдосконалення податкового законодавства України.

Предметом дослідження є сукупність економічних, правових та організаційних відносин, що виникають у процесі ухилення від сплати податків, а також механізми запобігання та протидії таким діям.

Об'єктом дослідження є закономірності, інструменти та механізми ухилення від сплати податків, а також шляхи протидії ухиленню від оподаткування.

За результатами дослідження сформовані теоретичні узагальнення та практичні рекомендації щодо удосконалення механізмів протидії ухиленню від оподаткування.

Дипломна робота містить 46 сторінки, 4 таблиці , список використаних джерел з 25 найменувань.

Ключові слова: ухилення від оподаткування, податкові правопорушення, податкова політика, податковий контроль, податкова оптимізація, податкова культура, економічні наслідки ухилення, механізми протидії ухиленню, тіньова економіка.

Рік виконання роботи - 2024.

Рік захисту роботи - 2025.

ABSTRACT

Tax evasion: causes, consequences and countermeasures

The purpose of the work is to analyze the causes and consequences of tax evasion in Ukraine, research the main schemes of evasion, assess the scale of this phenomenon, as well as develop effective countermeasures taking into account world experience and the peculiarities of the national economy.

The objectives of the work: Analysis of the theoretical foundations of taxpayers' opportunistic behavior; Identification of key reasons for tax evasion in Ukraine; - Examination of the main tax evasion schemes; Assessment of the shadow economy's scale and the budget losses due to evasion; Analysis of tax compliance methods and risk management; Research on the practice of voluntary tax payment and its impact on reducing evasion; evaluation of the impact of counter-evasion measures on economic development; formulation of recommendations for improving Ukraine's tax legislation.

The subject of research is a set of economic, legal and organizational relations that arise in the process of tax evasion, as well as mechanisms for preventing and countering such actions.

The object of research is the patterns, tools and mechanisms of tax evasion, as well as ways of combating tax evasion.

Based on the results of the research, theoretical generalizations and practical recommendations for improving the mechanisms of combating tax evasion were formed.

Thesis contains 46 pages, 4 tables, a list of used sources from 25 titles.

Key words: tax evasion, tax offenses, tax policy, tax control, tax optimization, tax culture, economic consequences of evasion, mechanisms for countering evasion, shadow economy.

The year of completion of the work is 2024.

The year of job protection is 2025.

ЗМІСТ

ВСТУП..……..10
Розділ 1. Теоретичні основи опортуністичної поведінки платників податків....13
Розділ 2. Причини ухилення від сплати податків в Україні.....….....16
Розділ 3. Основні схеми ухилення від сплати податків.....20
Розділ 4. Оцінка масштабів ухилення від оподаткування в Україні.....26
Розділ 5. Комплаєнс ризик-менеджмент як один із методів протидії ухиленню від сплати податків.....29
Розділ 6. Практика добровільної сплати податків в Україні (клуб білого бізнесу).....32
Розділ 7. Вплив заходів протидії ухиленню від сплати податків на економіку..37
Розділ 8. Імплементація заходів протидії до податкового законодавства.....40
ВИСНОВКИ…….....42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….....…..44

ВСТУП

Актуальність теми. Ефективна система оподаткування є важливою складовою економічного розвитку будь-якої держави. Податки забезпечують основну частину бюджетних надходжень, які спрямовуються на фінансування соціальних, економічних та оборонних потреб країни. Високий рівень тіньової економіки, недостатня ефективність податкового контролю за діяльністю платників податків, прогалини у законодавстві та низький рівень довіри громадян до державних органів сприяють ухиленню від оподаткування.

Ухилення від сплати податків є проявом опортуністичної поведінки платників податків, що загрожує стабільності податкової системи, знижує доходи бюджету та створює нерівні умови для ведення бізнесу. Тому, ефективне вирішення цієї проблеми вимагає комплексного підходу, який включає не лише вдосконалення законодавства та посилення контролю, а й впровадження сучасних інструментів податкового комплаєнсу, підвищення добровільної сплати податків та формування культури доброчесного підприємництва.

Стан та ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Ухилення від оподаткування: причини, наслідки та шляхи протидії досліджували такі вітчизняні вчені як В.Андрущенко, В. Грушко, О.Десятнюк, А. Крисоватий, І.Прокопенко, Т.Тучак, Швабій. К.І. та інших.

Мета дипломної роботи. є аналіз причин та наслідків ухилення від сплати податків в Україні, дослідження основних схем ухилення, оцінка масштабів цього явища, а також розробка ефективних методів протидії з урахуванням світового досвіду та особливостей національної економіки.

В умовах трансформації економіки України та інтеграції у світовий економічний простір особливої важливості відбувається формування прозорої та ефективної податкової системи. Проте тіньова економіка, поширення схеми ухилення від оподаткування, а також недосконаліть механізмів контролю залишаються вагомими перешкодами для досягнення цієї мети.

Завдання роботи включають:

- аналіз теоретичних основ опортуністичної поведінки платників податків;
- визначення ключових причин ухилення від сплати податків в Україні;
- вивчення основних схем ухилення від оподаткування;
- оцінку масштабів тіньової економіки та рівня втрати бюджету від ухилення;
- аналіз методів податкового комплаєнсу та ризик-менеджменту;
- дослідження практики добровільної сплати податків і її впливу на зменшення ухилення;
- оцінку впливу заходів протидії ухиленню на економічний розвиток;
- формування рекомендацій щодо вдосконалення податкового законодавства України.

Предметом дослідження є сукупність економічних, правових та організаційних відносин, що виникають у процесі ухилення від сплати податків, а також механізми запобігання та протидії таким діям.

Об'єктом дослідження є закономірності, інструменти та механізми ухилення від сплати податків, а також шляхи протидії ухиленню від оподаткування.

Методи дослідження. Диплом включає аналіз нормативно-правової бази, що регулює оподаткування в Україні, порівняльний аналіз статистичних даних про масштаби зниження від сплати податків, огляд наукової літератури та праць провідних фахівців з податкової політики, методи економіко-правового аналізу, а також емпіричні методи, такі як опитування, інтерв'ювання та вивчення практичного досвіду органів ДПС виявлені та протидії податковим правопорушенням.

Інформаційною базою дослідження є офіційні звіти та статистичні дані Державної податкової служби України, аналітичні звіти міжнародних організацій, таких як МВФ, ОЕСР, законодавчі та нормативно-правові акти України, що регулюють податкову систем, матеріали наукових досліджень і публікацій у сфері оподаткування.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, восьми розділів, висновків, списку використаних джерел. Обсяг роботи

налічує 46 сторінок друкованого тексту, у тому числі 4 таблиць , список використаних джерел 25 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОПОРТУНІСТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

Опортуністична поведінка є одним із ключових викликів у сфері податкового адміністрування. Згідно з визначенням, опортуністична поведінка передбачає дії суб'єктів, спрямовані на максимізацію власної вигоди шляхом недотримання норм і правил, у тому числі податкового законодавства. Основними формами такої поведінки є ухилення від сплати податків, податкове шахрайство та використання прогалин у законодавстві.

Податкові правопорушення, пов'язані з опортуністичною поведінкою, характеризуються високим рівнем латентності, що ускладнює їх виявлення та запобігання. Зокрема, це стосується ситуацій, коли платники податків використовують законодавчі неточності, щоб мінімізувати свої зобов'язання перед бюджетом.

Значний вплив на рівень опортуністичної поведінки мають економічні, соціальні та інституційні фактори. Наприклад, низький рівень податкової культури та довіри до органів державної влади створюють сприятливі умови для поширення таких практик.

1. Причини виникнення опортуністичної поведінки платників податків:

- *Податковий тиск.* Високий рівень податкових ставок може спонукати платників до пошуку способів мінімізації своїх зобов'язань. За даними Державної податкової служби України, у 2023 році значна частина порушень була пов'язана з неправомірним заниженням бази оподаткування.
- *Недосконалість податкового законодавства.* Часті зміни у податкових нормах, прогалини та суперечності у законодавстві сприяють виникненню можливостей для зловживань. Наприклад, у 2022-2024 роках спостерігалися випадки використання схем з оптимізації податку на прибуток через трансфертне ціноутворення.
- *Рівень податкової культури.* Відсутність у громадян розуміння важливості сплати податків як інструменту фінансування суспільних благ значною мірою впливає на їхню поведінку.

- *Недовіра до податкових органів.* Корупція, бюрократизація та низький рівень обслуговування у податковій сфері сприяють зростанню опортуністичних практик.

2. Економічні та соціальні наслідки опортуністичної поведінки

Опортуністична поведінка платників податків має значні негативні наслідки для економіки та суспільства:

- *Фіскальний тиск.* Високий рівень податкових ставок може спонукати платників до пошуку способів мінімізації своїх зобов'язань. За даними Державної податкової служби України, у 2023 році значна частина порушень була пов'язана з неправомірним заниженням бази оподаткування.
- *Недосконаліть податкового законодавства.* Часті зміни у податкових нормах, прогалини та суперечності у законодавстві сприяють виникненню можливостей для зловживань. Наприклад, у 2022-2024 роках спостерігалися випадки використання схем з оптимізації податку на прибуток через трансфертне ціноутворення.
- *Рівень податкової культури.* Відсутність у громадян розуміння важливості сплати податків як інструменту фінансування суспільних благ значною мірою впливає на їхню поведінку.
- *Недовіра до податкових органів.* Корупція, бюрократизація та низький рівень обслуговування у податковій сфері сприяють зростанню опортуністичних практик .
- *Економічна нестабільність.* Економічні кризи, інфляція та зниження доходів населення можуть змусити платників податків шукати способи зменшення своїх фінансових зобов'язань перед державою. У період 2022-2024 років значне зростання таких випадків було зафіксоване у зв'язку з економічними наслідками війни та пандемії COVID-19.
- *Психологічні фактори.* Відчуття несправедливості у розподілі податкового навантаження або негативне ставлення до державної політики можуть спонукати до ухилення від сплати податків.

3. Теоретичні підходи до вивчення опортуністичної поведінки

Серед основних теоретичних підходів до аналізу опортуністичної поведінки платників податків виділяють:

- *Економічний підхід*. Він передбачає аналіз співвідношення витрат і вигод від ухилення від податків. Теорія ухилення від оподаткування Allingham & Sandmo (1972) пояснює таку поведінку через ризики покарання та розмір штрафів.
- *Соціологічний підхід.* Зосереджується на впливі соціальних норм, культури та довіри до держави на податкову поведінку (Frey & Torgler, 2007).
- *Поведінковий підхід.* Досліджує вплив психологічних факторів, таких як сприйняття справедливості податкової системи та схильність до ризику.

Опортуністична поведінка платників податків є складним багатофакторним явищем, яке впливає на економічну стабільність і соціальну рівновагу. Її розуміння потребує міждисциплінарного підходу, що поєднує економічні, соціологічні та поведінкові аспекти. Подолання цієї проблеми вимагає вдосконалення податкового законодавства, підвищення податкової культури та посилення контролюючих функцій держави.

РОЗДІЛ 2. ПРИЧИНИ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ

Ухилення від сплати податків є значною проблемою для української економіки, що суттєво впливає на формування державного бюджету, соціальні програми та інші аспекти економічного розвитку. У цьому розділі розглянуто основні причини ухилення від сплати податків в Україні на основі даних за 2022–2024 роки.

1. Основні причини ухилення від сплати податків:

- *Недовіра до податкової системи та державних інститутів.* Однією з головних причин ухилення від сплати податків є низький рівень довіри до податкової системи.
- *Високий рівень податкового навантаження.* Податкове навантаження, особливо на малі та середні підприємства, також є однією з причин ухилення. Згідно з даними Державної служби статистики України за 2022 рік, 18% підприємств зазначили, що податки є критично високими для їхнього бізнесу.
- *Складність адміністрування податків.* Складна система адміністрування податків в Україні також сприяє ухиленню. У звіті Всесвітнього банку (Doing Business 2023) Україна зайняла 64-те місце за легкістю сплати податків.
- *Тіньова економіка.* Частка тіньової економіки в Україні залишається високою. За оцінками Міністерства економіки України, у 2022 році цей показник становив близько 30% ВВП. Основними сферами тіньової діяльності є будівництво, роздрібна торгівля та сільське господарство.
- *Переконаність у безкарності.* Багато платників податків переконані, що податкові порушення залишаться непоміченими. У 2022 році лише 15% випадків ухилення від сплати податків були виявлені податковими органами.
- *Використання транснаціональних схем, включаючи офшорне планування.* Часто використовувані компаніями та фізичними особами для оптимізації оподаткування, активами та захистом конфіденційності.

Офшорне планування передбачає використання юрисдикцій із вигідними податковими умовами, такими як низькі ставки податків, податкові спеціальні

режими або пільги для нерезидентів. Основні елементи транснаціональних схем включають:

- *Реєстрація компаній в офшорних зонах.* Створення юридичних осіб у країнах із низьким податковим навантаженням, таких як Кіпр, Беліз, Панама, Сейшельські острови тощо.

- *Трансферне ціноутворення.* Встановлення ціни на товари, послуги чи нематеріальну активність між компаніями однієї групи в різних країнах для перерозподілу доходів до юрисдикцій із меншими оподаткуваннями.

- *Управління правами інтелектуальної власності.* Передача патентів, авторських прав, торгових марок чи інших активів компаніям в офшорних зонах, що дозволяє мінімізувати оподаткування доходів від їх використання.

- *Використання ресурсів і фондів.* Створення структури для управління активами із збереження конфіденційності або зменшення податків на спадщину чи дарування.

- *Фінансові інструменти.* Використання кредитів, позик та інших фінансових операцій між компаніями для зниження податкового тягаря.

Законодавство багатьох країн, зокрема України, здійснює заходи для боротьби з ухиленням від оподаткування через транснаціональні схеми. До таких заходів належать правила контрольованих іноземних компаній (правила CFC), обмеження на трансферне ціноутворення, автоматичний обмін податковою інформацією (CRS) тощо.

2. Аналіз статистичних даних

Таблиця 2.1.

Динаміка рівня тіньової економіки в Україні (2019 -2023 рр.) [7,8]

Рік	Частка тіньової економіки у ВВП, %
2019	28 %
2020	30 %
2021	32 %
2022	28,8 %
2023	34,1 %

Тіньова економіка в Україні є серйозною проблемою, що значною мірою зумовлена ухиленням від сплати податків. За даними Міністерства економіки, рівень тіньової економіки в Україні знизився з 40% до 28,8 % у 2022 році, а у 2023 році збільшився до 34,1% .

Ухилення від сплати податків залишається серйозним викликом для України, який впливає на стабільність економіки та добробут населення. Основними причинами цієї проблеми є низький рівень довіри до податкової системи, високий рівень податкового навантаження, складність адміністрування податків та значна частка тіньової економіки.

3. Тіньова економіка як наслідок ухилення

Однією з основних схем ухилення від податків є незаконне відшкодування податку на додану вартість (ПДВ). Це включає створення фіктивних підприємств для повернення ПДВ на неіснуючі операції, що завдають значних витрат бюджету, такі практики створюють реальну картину економіки та зменшують податкові надходження.

Таблиця 2.2.

Аналіз основних параметрів адміністрування ПДВ за період 2020-2023 роки (млн. грн) [11]

	2020	2021	2022	2023
Сума податку, відшкодованого з держбюджету (ПДВ $_{відш}$)	143,1	159,7	84,6	132,4
Збір податку до держбюджету(ПДВ $_{збір}$)	543,7	696,2	551,6	713,2
ПДВ $_{відш}$ / ПДВ $_{збір}$	26,32%	22,94%	15,33%	18,56%
ВВП у факт. цінах (ВВП $_{ном}$)	4 194,1	5 459,6	5 191	6 537,8
ПДВ $_{відш}$ / ВВП $_{ном}$	3,41%	2,93%	1,63%	2,03%
ПДВ $_{збір}$ / ВВП $_{ном}$	12,96%	12,75%	10,62%	10,91%

Згідно з отриманими даними, найбільша частка збору ПДВ у відношенні до номінального ВВП спостерігалася у 2017–2018 роках, тоді як найменша – у 2022 році (показник 6). Це може бути пов’язано з низькими чинниками, зокрема масовими військовими пільгами з ПДВ та їх поступовим скасуванням, відсутністю системного відшкодування податку для бізнесу в період із лютого по вересень 2022 року, а також поточними проблемами, такими як боротьба з «чорним» зерном. Крім того, роботи впливали спроби змінити правила системи моніторингу реєстрації податкових накладних і розрахунків коригування. Однак зниження ефективності збору даних в останні роки, за 2022 рік, виглядає дещо аномальним і потребує детальнішого аналізу.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ СХЕМИ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

Ухилення від сплати податків в Україні здебільшого реалізується через використання схем, які дозволяють підприємствам та фізичним особам мінімізувати свої податкові зобов'язання. Ці схеми умовно поділяються на легальні (оптимізація) та нелегальні (ухилення).

1. Використання офшорних зон

Офшорні схеми залишаються одним із найпоширеніших способів ухилення від сплати податків. Основна ідея полягає у реєстрації компаній в юрисдикціях з низьким рівнем оподаткування або повним його скасуванням. Такі юрисдикції включають Кіпр, Панаму, Беліз та інші. Згідно з даними Національного банку України, у 2023 році обсяг виведених коштів через офшорні юрисдикції становив близько 4,5 мільярда доларів США.

Механізм реалізації:

- Реєстрація підприємства в офшорній зоні.
- Використання внутрішньогрупових транзакцій для переведення доходів за кордон.
- Заниження бази оподаткування в Україні через витрати на «консультаційні послуги» або «роялті».

Таблиця 3.1

Обсяг коштів виведених через офшорні зони в Україні в період 2020 - 2023 роки. [6]

Рік	Обсяг коштів, виведених через офшори (млрд доларів США)
2020	4,7
2021	4,4
2022	4,3
2023	5,3

2. Фіктивне підприємство

Фіктивне підприємництво полягає у створенні компаній, які фактично не здійснюють господарської діяльності, але використовуються для проведення фіктивних операцій. Такі компанії зазвичай реєструються на підставних осіб або нерезидентів.

Типові схеми:

- Використання фіктивних компаній для створення «податкового кредиту» з ПДВ.
- Переказ коштів за фіктивні послуги або товари.

3. Зловживання несплатою податків

Схема полягає у використанні спрощеної системи оподаткування (єдиного податку) підприємствами, які за обсягами діяльності не мають на це права. Наприклад, великі підприємства дроблять бізнес на кілька малих компаній, щоб знизити рівень оподаткування.

Проблема:

- Зменшення надходжень до державного бюджету.
- Нерівні умови конкуренції для легального бізнесу.

Таблиця 3.2

Кількість порушень щодо сплати податків за період 2022 - 2023 роки. [2,3]

Рік	Порушення (млн. грн)
2022	19,6
2023	45,9

4. Контрабанда та нелегальний імпорт

Ухилення від оподаткування через контрабанду та нелегальний імпорт відбувається за допомогою різних схем, які дозволяють уникати сплати митних платежів, ПДВ, акцій та інших обов'язкових зборів. Основні способи ухилення:

- *Зниження митної вартості товарів.* Під час декларування товарів контрабандисти вказують занижену вартість продукції, що дозволяє зменшити розмір митних платежів.

- *Недекларування товарів.* Перевезення товарів через кордон без їх офіційного декларування з уникнення платежу сплати всіх обов'язкових податків і зборів.
- *Фіктивний транзит.* Оформлення товарів як таких, які нібито не проходять транзитом через територію України, хоча вони залишаються для продажу в країні. Це дозволяє уникнути митних платежів.
- *Підробка документів.* Використання фальшивих інвойсів, сертифікатів, рахунків-фактур для приховування реального обсягу, вартості або походження товару.
- *Роздрібнення партійного товару.* Великі партійні товари діляться на дрібні, що перевозяться кількома транспортними засобами або особами. Це дозволяє уникнути обов'язкової декларованої суми, що вимагає сплати митних зборів.
- *Контрабанда через «сірі» та «чорні» митні схеми.* Організація поставок через корумпованих працівників митниці, які «закривають очі» на порушення в обміні на хабарі.
- *Використання «підставних» компаній.* Товари ввозяться від імені фіктивних підприємств, які після ввезення закриваються, залишаючи податкові зобов'язання несплаченими.

- *Маніпуляції з кодами УКТЗЕД.* (Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності) — це національна система класифікації та кодування товарів, яка використовується в Україні для митних, податкових та статистичних цілей. Вона базується на Гармонізованій системі опису та кодування товарів (ГС) і Комбінованій номенклатурі Європейського Союзу. Використовують неправильні коди товарної номенклатури для заниження митних ставок або уникнення оподаткування.

Візьмемо до прикладу тютюнову галузь. Через повномасштабне вторгнення очікується суттєве скорочення виробництва: до квітня 2022 року не працювала київська фабрика «Імперіал Тобакко» та виробництво «Бритіш Американ Тобакко» в Прилуках, а харківська фабрика «Філіп Морріс Україна» залишається закритою. Ситуацію ускладнювали проблеми з логістикою, частковий дефіцит палива та переорієнтація на імпортну продукцію. До цього

додалася втрата майже третини споживачів: кількість курців традиційних сигарет скоротилася на 30%, до 3,91 млн осіб у 2022 році та до 3,7 млн осіб у 2023 році, що зумовлено скороченням населення та іншими негативними факторами.

Попри війну держава відмовилася знижувати податки для тютюнової галузі, але, щоб уникнути гострого дефіциту, дозволила імпортувати тютюнові вироби з іноземним маркуванням. Це призвело до прогнозованого зростання ринку частки нелегальної тютюнової продукції в Україні, яка досягла історичних максимумів: 20,1% у 2022 році та 19% у 2023 році, тобто кожна п’ята пачка сигарет була нелегальною[20].

5. Використання криптовалют

Криптовалюти – це цифрові або віртуальні валюти, що використовують криптографію для забезпечення безпеки фінансових операцій, а також для регулювання створення нових одиниць валюти та підтвердження транзакцій. Однією з основних характеристик криптовалют є їх децентралізованість, що означає порушення центрального органу, який би контролював їх випуск та обіг.

З моменту появи першої криптовалюти – Bitcoin (BTC) – у 2009 році криптовалюта швидко набула популярності серед інвесторів, бізнесменів та широкої громадськості. Зростання інтересу до криптовалют обумовлено поруч із факторами, такими як можливість швидких міжнародних транзакцій, спостерігається посередників, низькі транзакційні витрати, а також анонімність операцій.

6. Використання «чорної» бухгалтерії

Однією з найбільш прихованих схем ухилення є ведення подвійної або «чорної» бухгалтерії. Ця схема передбачає, що підприємство веде офіційний облік для податкових органів та неофіційний облік для власного використання.

Механізми реалізації:

- Використання касових операцій без відображення у звітності.
- Заниження офіційних доходів.

- Використання неофіційної оплати праці («зарплата у конвертах»).

Згідно з дослідженням Київського міжнародного інституту соціології, у 2023 році близько 35% працівників отримували неофіційні виплати, що призвело до втрат бюджету в розмірі понад 10 мільярдів гривень [13].

7. Заниження доходів підприємствами

Деякі підприємства навмисно занижують свої доходи, щоб уникнути оподаткування. Це може бути реалізовано через:

- Невідображення частини продажів.
- Використання фіктивних витрат для зменшення оподатковуваного прибутку.

Фіктивні витрати – це витрати, які не мають реальної економічної основи або не відповідають фактичній діяльності підприємства. Вони можуть бути штучно завищені або створені в бухгалтерії без належних документальних підтверджень. Це можуть бути неіснуючі послуги, придбання товарів, які фактично не були здійснені, або недостовірне відображення операцій. Цей метод, що обґрунтовується на наданні неправдивої інформації або маніпуляціях з витратами підприємства, спрямований на зниження податкових зобов’язань. Однак застосування таких схем є порушенням податкового законодавства і може призвести до серйозних наслідків.

8. Фіктивне підприємництво, тобто «карусельні схеми»

Фіктивне підприємництво у сфері податків – це встановлення контролю над суб’єктом господарської діяльності з планування дій, спрямованих на усунення від сплати податків (зокрема ПДВ), отримання готівкових коштів, а також маніпуляції з фінансовою звітністю та первинними документами. Відповідно до статті 205 Кримінального кодексу України фіктивне підприємництво визначалося як «створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) за плату за прикриття незаконної діяльності або здійснення заборонених видів діяльності».

Схема незаконного відшкодування ПДВ, за яку товари багаторазово перепродають і експортують, отримала назву «карусельного шахрайства». У межах цієї схеми експортери потерпають від пошкодження ПДВ, тоді як

постачальники, не сплативши, зникають. Один і той самий товар може багаторазово переміщуватися в країні або між країнами, створюючи можливості для використання механізму відшкодування ПДВ як інструменту незаконного діяльності.

25 вересня 2019 року набули чинності положення Закону України від 18 вересня 2019 року № 101-IX, яким статтю 205 було виключено з Кримінального кодексу України. Ця стаття раніше відігравав ключову роль у боротьбі зі злочинною діяльністю конвертаційних центрів і незаконним відшкодуванням ПДВ з бюджету. Водночас вона була одним із найбільш розширених інструментів тиску на бізнес. [4]

З 2020–2021 років намагалися використати статтю 205-1 ККУ («Підроблення документів, які надані для проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців») як альтернативу, але вона не знайшла широкого практичного застосування. Це необхідно про необхідність створення нового ефективного інструменту для боротьби з незаконним відшкодуванням ПДВ та фіктивним підприємництвом. Спроби запровадження кримінальної відповідальності за шахрайство з ПДВ залишені нереалізованими через невдале ухвалення відповідних законопроєктів № 3087-д від 2 липня 2020 року та № 3959-1 від 25 серпня 2020 року.

РОЗДІЛ 4. ОЦІНКА МАСШТАБІВ УХИЛЕННЯ ВІД ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Ухилення від сплати податків є серйозною проблемою для державних фінансів України, що впливає як на макроекономічну стабільність, так і на соціально-економічний розвиток.

1. Основні показники податкових витрат

Оцінка масштабів ухилення від сплати податків базується на розрахунках обсягу тіньової економіки, втрат від непрямих податків та інших показників, що показують нерегулярну податкову активність.

Згідно з аналізом Центру економічної стратегії, основними джерелами податкових втрат є:

- *Ухилення від сплати ПДВ* є однією з найпоширеніших форм податкових правопорушень, що негативно впливає на фінансову стабільність держави, порушує справедливу конкуренцію на ринку і призводить до втрат у бюджетах різних рівнів. Ухилення від ПДВ може здійснюватися різними способами, і його боротьба є важливою складовою роботи податкових органів. (приблизно 45-50% від загальних втрат);

- *Фіктивні операції з імпортом* — це один з видів податкових правопорушень, який полягає в організації несанкціонованих або фальшивих операцій з імпортом товарів з метою ухилення від сплати податків, зокрема ПДВ, митних платежів, або інших обов'язкових зборів. Ці операції можуть мати вигляд фіктивних контрактів або використання компаній-посередників, що не проводять реальних поставок товарів, але забезпечують документальне підтвердження для отримання податкових вигод або для обготівковування коштів;

- *Зловживання податковими пільгами* — це незаконне або недобросовісне використання податкових пільг або преференцій, наданих законодавством для підтримки певних видів діяльності або соціальних груп. Такі пільги можуть включати знижки на податки, податкові кредити, звільнення від оподаткування,

або спеціальні ставки податків, які надаються підприємствам чи фізичним особам за певних умов.

2. Структура податкових втрат за типами податків

2022-2024 роки для України став роком випробувань, пов'язаних з повномасштабною війною. Цей конфлікт мав значний вплив на економіку країни, в тому числі на податкову систему. Знищення інфраструктури, переміщення населення, зміна структури економіки – все це призвело до значних податкових втрат.

Основні причини податкових втрат у 2023 році:

- *Зниження економічної активності:* Внаслідок бойових дій та окупації частини території, багато підприємств припинили свою діяльність, що призвело до зменшення обсягів виробництва та надання послуг. Це, в свою чергу, знизило податкові надходження до бюджету.
- *Руйнування виробничих потужностей:* Російські обстріли пошкодили або повністю знищили багато підприємств, що призвело до втрати податкових надходжень з податку на прибуток, податку на додану вартість та інших податків.
- *Зменшення споживчого попиту:* В умовах війни населення змушене скорочувати свої витрати, що призвело до зниження податкових надходжень з податку на доходи фізичних осіб та акцизного податку.
- *Перехід частини бізнесу в тінь:* Деякі підприємства, щоб вижити в умовах війни, змушені були перейти в тінь, уникаючи сплати податків.
- *Зміни в податковому законодавстві:* Для підтримки економіки та бізнесу уряд впровадив низку податкових пільг та послаблень, що також вплинуло на обсяги податкових надходжень.

3. Основні фактори, що впливають на масштаби ухилення

Основними факторами, які сприяють ухиленню від сплати податків, є:

- *Високий рівень тіньової економіки.* За оцінками Міжнародного валютного фонду (МВФ), частка тіньової економіки в Україні у 2023 році становила 30% від ВВП.

- *Недостатній рівень податкового контролю.* Державна податкову служба України вказує на дефіцит кадрів і технологій для моніторингу.
- *Складність податкового законодавства.* Багато положень є суперечливими, що створює умови для маніпуляцій.

Аналіз масштабів ухилення від сплати податків в Україні за період 2022–2024 років свідчить про стійку тенденцію до збільшення податкових втрат, попри заходи, спрямовані на боротьбу з ухиленням. Основними напрямами для подальшого вдосконалення є зменшення частки тіньової економіки, спрощення податкової системи та посилення контролю за виконанням податкових зобов’язань.

РОЗДІЛ 5. КОМПЛАЄНС РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ ПРОТИДІЇ УХИЛЕННЮ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

Протидія ухиленню від сплати податків є одним із ключових завдань сучасної податкової системи України. Для цього необхідно використовувати комплексний підхід, що включає як вдосконалення законодавства, так і впровадження сучасних технологій управління податковими ризиками. Одним із найефективніших інструментів є застосування методів комплаєнс ризик-менеджменту, які дозволяють мінімізувати ризики ухилення від податкових зобов'язань та підвищити ефективність контролю.

1. Поняття та значення комплаєнс ризик-менеджменту

Комплаєнс ризик-менеджмент — це система управління ризиками, що забезпечує відповідність діяльності підприємств податковому законодавству. Він включає в себе ідентифікацію, оцінку та моніторинг податкових ризиків, а також впровадження заходів для їх мінімізації.

Основні переваги комплаєнс ризик-менеджменту:

- Підвищення рівня податкової дисципліни платників податків. Це сприяє забезпеченню стабільного наповнення державного та місцевих бюджетів, а також формує довіру до податкової системи. Нижче наведено основні заходи, які можуть бути впроваджені для досягнення цієї мети;
- Зменшення витрат на податкові перевірки завдяки автоматизації процесів. Автоматизація дозволяє скоротити витрати часу, ресурсів і мінімізувати людський фактор, одночасно підвищуючи ефективність та якість перевірок. Нижче наведено конкретні шляхи досягнення цього результату;
- Підвищення прозорості діяльності підприємств. Прозорість дає змогу платникам податків та іншим зацікавленим сторонам (наприклад, інвесторам, кредиторам, громадськості) отримувати достовірну інформацію про діяльність компанії, що, в свою чергу, підвищує конкурентоспроможність та ефективність економіки в цілому. Ось основні кроки для підвищення прозорості підприємств:;

2. Основні методи протидії ухиленню від сплати податків

Для ефективної протидії ухиленню використовується такі підходи:

2.1. Аналіз податкових ризиків. За допомогою автоматизованих систем, таких як «Податковий блок», податкові органи можуть оперативно виявляти ризикові операції та суб'єкти.

2.2. Електронний контроль. Використання систем електронного адміністрування, таких як система моніторингу ПДВ, дозволяє швидко виявляти порушення. Наприклад, у 2023 році було заблоковано фіктивних податкових накладних на суму 55 млрд грн.

2.3. Посилення санкцій за податкові порушення. Зміни до Податкового кодексу України, запроваджені у 2022 році, передбачають підвищення розмірів штрафів за умисне усунення від сплати податків. Це спрямовано на забезпечення більш ефективного контролю за дотриманням податкового законодавства та мінімізацію випадків податкових пошкоджень. Крім того, штрафні санкції стали більш суворими для платників, які повторно допускають подібні порушення, що стимулює бізнес та фізичних осіб дотримує. [4]

2.4. Спрощення податкового законодавства. Спрощення податкового законодавства є важливою складовою реформування фінансової системи. Його мета призводить до зменшення адміністративного завантаження на бізнес, підвищеної прозорості та передбачуваності податкових правил, а також у заохоченні підприємницької активності. У межах даного пункту доцільно проаналізувати сучасний стан податкового законодавства, налаштувати основні перешкоди для його ефективного функціонування та розробити кращі міжнародні практики, які можна адаптувати.

3. Роль технологій у забезпеченні податкової дисципліни

Цифровізація податкових процесів є ключовим елементом комплаєнс ризик-менеджменту. У 2023 році податкова служба України впровадила ряд інноваційних рішень:

- *Big Data та штучний інтелект.* Аналіз великих даних дозволяє автоматично виявляти нетипові транзакції. Це потужні інструменти для аналізу великих обсягів даних і автоматичного виявлення нетипових транзакцій, що дозволяє

значно покращити ефективність боротьби з податковими правопорушеннями, зокрема ухиленням від сплати податків та іншими видами шахрайства. [20]

- *Системи електронного декларування* — це інтегровані платформи, які дозволяють платникам податків подавати податкові декларації та інші звітні документи в електронному вигляді через Інтернет. Вони сприяють спрощенню процесу взаємодії між платниками податків та податковими органами, підвищенню ефективності адміністрування податків і зменшенню ризику помилок або шахрайства.

- *Взаємодія з бізнесом.* Впровадження консультаційних програм для підприємців з питань дотримання податкового законодавства є важливим аспектом забезпечення ефективної податкової системи, яка сприяє розвитку підприємництва та зменшує ризик порушень з боку бізнесу. Важливою складовою такої взаємодії є підтримка підприємців у питаннях, що стосуються їхніх податкових зобов'язань та обов'язків перед державою. Державна податкова служба України здійснює консультаційну діяльність для забезпечення платників податків якісною інформацією про податкове законодавство, їхні права та обов’язки, а також для запобігання податковим порушенням.

Основними завданнями консультаційної роботи є:

- Інформування про податкові зміни – роз’яснення змін у податковому законодавстві, які часто оновлюються.
- Попередження помилок – допомога платникам податків у правильному заповненні звітності, уникненні помилок, що можуть призводити до штрафів.
- Покращення податкової культури – формування у громадян та підприємців позитивного ставлення до сплати податків.
- Вирішення спірних питань – допомога у вирішенні спірних ситуацій, що виникають під час виконання податкових зобов’язань.

Щодо основних принципів

РОЗДІЛ 6. ПРАКТИКА ДОБРОВІЛЬНОЇ СПЛАТИ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ (КЛУБ БІЛОГО БІЗНЕСУ)

Добровільна сплата податків є важливим аспектом функціонування податкової системи, який сприяє наповненню державного бюджету та забезпеченню сталого економічного розвитку. Цей принцип ґрунтується на свідомості та відповідальності бізнесу та громадян перед державою, що дозволяє уникати складних процедур примусового стягнення та зменшувати адміністративний тиск на платників податків.

Одним із важливих інструментів популяризації добровільної сплати податків в Україні є концепція «Клуб білого бізнесу» — спільноти компаній, які дотримуються принципів прозорості, законності та соціальної відповідальності у своїй діяльності. Такий підхід сприяє формуванню позитивного іміджу бізнесу, посиленню довіри між державою та підприємцями, а також створенню сприятливого бізнес-клімату.

В Україні «Клуб білого бізнесу» як концепція чи організація може не мати спеціального законодавчого акта, який би одним її регулював. Проте діяльність організацій чи клубів, пов'язаних із підприємництвом, регулюється такими основними законами: є такий закон – 24 квітня 2024 року Верховна Рада України проголосувала в цілому за законопроєкт № 11084 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей податкового адміністрування під час воєнного стану для платників податків з високим рівнем добровільного дотримання податкового законодавства» 24 липня Закон підписаний Президентом України та опублікований на офіційному вебсайті Верховної Ради України. Даний закон набув свої чинності 1 серпня 2024 року.[5]

Щодо основних критерії це:

- Відсутність пошкоджених рядків подання звітності.
- Відсутність рішення про підключення до ризикових платників ПДВ.
- Відсутність заборгованості зі сплати податків та єдиного соціального внеску.

- Відсутність порушення граничних рядків розрахунків за експортно-імпортними операціями протягом останніх 12 місяців.

- Відсутність санкцій до платника податків та/або його засновників, кінцевих бенефіціарних власників.

- Відсутність процедури банкрутства або припинення діяльності.

- Відсутність громадянства держави-агресора у платника податків та/або його засновників, кінцевих бенефіціарних власників.

- Відсутність змін щодо основного виду економічної діяльності протягом останніх 12 місяців.

- Відповідність критеріям залежно від обраної системи оподаткування.

- Перебування на обліку в ДПС більше 1 року.

Переваги для платників:

- Мораторій на перевірки: Застосування мораторію на проведення фактичних перевірок з питань ліцензійної діяльності із зберігання пального для власних потреб та/або переробки, а також документальних позапланових перевірок, за деякими перевірками.

- Скорочення строків перевірок: Змінення термінів проведення камеральних та документальних перевірок для цілого бюджетного відшкодування до 5 та 10 днів відповідно.

- Швидше надання консультацій: Надання індивідуальних податкових консультацій протягом 15 календарних днів без можливості продовження строку розгляду.

- Призначення менеджера: Закріплення за платником податків комплаєнс-менеджера для взаємодії та надання консультацій, з можливістю комунікації через різні канали, включаючи відеоконференції.

На даний момент в даному налічується 8 255 суб'єктів. [4]

Для того щоб доєднатися до даного клубу необхідно:

Для юридичних осіб на загальній системі оподаткування:

- Рівень сплати податку на прибуток повинен бути не нижчим за середній показник по галузі за останні чотири квартали.

- Рівень заробітної плати має бути щонайменше на 10% вищим за середню заробітну плату по галузі в регіоні за останні чотири квартали за умови наявності щонайменше 5 працівників.
- Рівень сплати ПДВ має відповідати або перевищувати середнє значення за галуззю за останні 12 звітних періодів.

Для резидентів Дія.Сіті:

- рівень податків які сплачуються до бюджетів повинен перевищувати або дорівнювати середині серед усіх резидентів Дія.Сіті

Для юридичних осіб - платників єдиного податку III групи:

- Рівень заробітної плати повинен бути меншим на 10% перевищити середню заробітну плату за галузями в регіоні за останні чотири квартали, за умови працевлаштування не менше п'яти працівників.
- Рівень сплати податків до бюджету має бути не нижчим за середній показник.

Для юридичних осіб - платників єдиного податку V групи:

- Рівень заробітної плати повинен бути меншим на 10% перевищити середню заробітну плату за галузями в регіоні за останні чотири квартали, за умови працевлаштування не менше п'яти осіб.
- Рівень сплати ПДВ має відповідати або перевищувати середнє значення за галуззю за останні 12 звітних періодів.
- Наявність у власність або орендовану землю на праві власності чи користування загальною площею не менше 200 гектарів, або орендовану землю комунальної чи державної власності площею не менше 0,5 гектара, а також виконання податкових зобов’язань щодо виплати за землю та єдиного податку.
- Відсутність негативного значення різниці між сумою мінімального податкового зобов'язання (МПЗ) та сплаченими податками й витратами на оренду земельних ділянок.

Для фізичних осіб-підприємців, на загальній системі оподаткування:

- Рівень заробітної плати має бути щонайменше на 10% вищим за середню заробітну плату по галузі за останні 4 квартали.
- Рівень сплати ПДФО бути рівним або вищим від середнього за галуззю.

- Рівень сплати ПДВ має бути не нижчим за середнє значення по галузі за останні 12 звітних періодів.

Для фізичних осіб-підприємців, на єдиному податку ІІІ групи:

- дохід має перевищувати 5 млн. грн.
- Рівень заробітної плати повинен перевищувати середню заробітну плату за галузями в регіонах, що менші на 10% за підсумками останніх чотирьох.
-Рівень сплати податків до бюджету має бути не нижчим за середній показник по галузі за останні чотири квартали.

Основні показники добровільної сплати податків у 2023 рік

ДПС України, повідомила що впродовж 2023 року понад 400 платників податків скоригували ціни контрольованих операцій (КО) і суми податкових зобов'язань, у результаті чого добровільно збільшили фінансовий результат до оподаткування на 6,9 млрд грн. Це спричинило нарахування податку на прибуток розміром 0,6 млрд грн та зменшення від'ємного значення об'єкта оподаткування на 3,7 млрд грн. Найбільше коригувань здійснили платники податків, які працюють у таких галузях промисловості: хімічній та фармацевтичній (32%), машинобудівній (17%), агропромисловій (10,5%), харчовій (6%), фінансовій та банківській (4,1%). , а також паливний (2,5%). Основними країнами реєстрації контрагентів-нерезидентів, за якими використовувалися коригування цих контрольованих операцій та податкових зобов'язань, були Швейцарія (19%), Об'єднані Арабські Емірати (14%), Німеччина (9%) та Кіпр (6%).

Проблеми та перспективи розвитку

Попри позитивні тенденції, існує ряд проблем, що стримують розвиток практики добровільної сплати податків в Україні:

- *Тіньова економіка.* Частина економічної діяльності, яка здійснюється поза межами офіційної економіки та не реєструється в податкових органах або в органах статистики. Вона включає як легальні, так і нелегальні бізнеси та діяльність, що проводиться без належної реєстрації або оподаткування. за

різними оцінками, частка тіньового сектора в Україні становить до 30% ВВП (https://bank.gov.ua/).

- *Недосконалість податкового законодавства:* складність податкових норм часто викликає нерозуміння серед платників податків.
- *Низький рівень довіри до органів влади:* громадяни та бізнес не завжди впевнені, що їхні податки будуть використані ефективно.

Перспективи розвитку включають:

- Запровадження нових програм лояльності для сумлінних платників податків.
- Розширення можливостей електронного адміністрування податків.
- Підвищення рівня прозорості використання бюджетних коштів через відкриті дані.

Добровільна сплата податків є важливим елементом економічної стабільності України. Підвищення рівня податкової культури, популяризація «Клубу білого бізнесу» та створення сприятливих умов для платників податків сприяють зростанню надходжень до бюджету, зміцненню довіри до державних інститутів і розвитку економіки загалом.

РОЗДІЛ 7. ВПЛИВ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ УХИЛЕННЮ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ НА ЕКОНОМІКУ

Ухилення від сплати податків залишається однією з найбільших проблем для податкової системи України. Воно не лише зменшує надходження до бюджету, але й створює нерівні умови для бізнесу, сприяючи розвитку тіньової економіки. Враховуючи важливість забезпечення економічної стабільності, український уряд та податкові органи впроваджують низку заходів, спрямованих на виявлення та попередження таких правопорушень.

Ефективність цих заходів у період 2022–2024 років є ключовим фактором для оцінки їхнього впливу на економічний розвиток, зростання надходжень до бюджету та зменшення обсягів тіньового сектора.

1. Основні заходи протидії ухиленню від сплати податків.

У 2022–2024 роках в Україні були реалізовані наступні заходи, спрямовані на боротьбу з ухиленням від сплати податків:

1.1. Впровадження електронного адміністрування податків:

- Удосконалення системи електронного документообігу та звітності через платформу «Електронний кабінет платника податків». [2]
- Автоматизація процесу перевірок і моніторингу ризиків є важливим кроком для підвищення ефективності податкової адміністрації, зменшення корупційних ризиків та підвищення рівня податкової дисципліни серед платників податків. Вона дозволяє значно скоротити час та ресурси, необхідні для здійснення перевірок, а також підвищити точність і прозорість процесу.

1.2. Законодавчі зміни:

- Ухвалення Закону України «Про запобігання та протидію ухиленню від сплати податків» у 2023 році, який передбачає посилення відповідальності за порушення податкового законодавства. [8]
- Запровадження вимог до міжнародного обміну податковою інформацією (підписання договорів CRS та BEPS). Ці вимоги передбачають активну участь країн у міжнародних ініціативах, таких як Common Reporting Standard (CRS) і

Base Erosion and Profit Shifting (BEPS), які встановлюють стандарти для прозорості і співпраці між державами в податкових питаннях.

1.3. Підвищення рівня прозорості податкової системи:

- Створення відкритих баз даних про реєстрацію та діяльність платників податків. Відкриті бази даних дозволяють забезпечити доступ до інформації про платників податків для громадян, бізнесу та державних органів, що сприяє створенню більш справедливої податкової системи.

- Впровадження інструментів для відстеження операцій. пов'язаних із уникненням сплати ПДВ. Це дозволяє своєчасно виявляти та реагувати на незаконні операції, знижуючи ризики фінансових втрат для держави та покращуючи податкову дисципліну серед платників податків.

1.4. Посилення фіскального контролю:

- Проведення додаткових податкових перевірок для виявлення тіньових доходів. Тіньові доходи, або не задекларовані доходи, значно зменшують податкові надходження та створюють нерівні умови для добросовісних платників податків. Для ефективного виявлення та ліквідації таких схем потрібен комплексний підхід, який включає додаткові перевірки та впровадження інноваційних технологій.

- Застосування сучасних IT-інструментів для аналізу ризиків. Використання новітніх технологій дозволяє автоматизувати процеси, підвищити точність і швидкість аналізу та виявлення аномалій, що в свою чергу допомагає зменшити ризики податкових правопорушень.

2. Проблеми впровадження заходів

Попри позитивну динаміку, впровадження заходів протидії ухиленню від сплати податків зіткнулося з такими проблемами:

- Низький рівень податкової культури серед частини населення.

- Недостатнє технічне забезпечення фіскальних органів для реалізації складних IT-рішень.

- Спротив деяких підприємців через додаткове регуляторне навантаження.

3. Перспективи розвитку

Для подальшого вдосконалення боротьби з ухиленням від сплати податків необхідно:

- Запровадити освітні програми для платників податків.
- Посилити міжнародне співробітництво у сфері обміну податковою інформацією.
- Вдосконалити законодавство з урахуванням кращих практик ЄС.

Заходи протидії ухиленню від сплати податків, реалізовані в Україні у 2022–2024 роках, сприяли покращенню фінансової дисципліни, зменшенню тіньової економіки та зростанню довіри до податкових органів.

Для ефективної боротьби проти ухилення від оподаткування, пропозицією є посилення відповідальності щодо порушення податкового законодавства та відповідно проведення інформаційно-роз'яснювальних заходів серед платників податків. Тобто, збільшення штрафних санкцій, які зменшуються бажання платників ухилятися від сплати податків.

Не менш важливо також, повністю перейти на прозору систему оподаткування з додаванням штучного інтелекту для перевірки інформації, особливо буде корисно для великих платників податків. Що надасть можливість швидко обробляти великий об'єм даних, та мінімізувати можливість ухилення від сплати, що забезпечить повний контроль податкових органів щодо правильності заповнення декларацій та сплати податків.

РОЗДІЛ 8. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ ДО ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Ефективність податкового законодавства безпосередньо залежить від його здатності адаптуватися до сучасних викликів, зокрема протидії ухиленню від сплати податків. У період 2022–2024 років Україна активно працювала над інтеграцією новітніх заходів протидії ухиленню до національного законодавства. Це дозволило створити більш прозору та контрольовану систему, підвищити податкову дисципліну та забезпечити додаткові надходження до державного бюджету.

Імплементація таких заходів відображає прагнення держави до гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами, що є важливим етапом на шляху до євроінтеграції України.

1. Основні напрями імплементації заходів протидії

1.1. Законодавчі зміни

Протягом 2022 - 2024 років до податкового законодавства України були внесені такі ключові зміни:

1.1.1. Запровадження міжнародних стандартів.

- Імплементація плану дій BEPS (Base Erosion and Profit Shifting), що включає 15 ключових кроків для протидії ухиленню від оподаткування.
- Підписання багатосторонньої угоди CRS для автоматичного обміну фінансовою інформацією.

1.1.2. Зміни до Податкового кодексу України:

- Посилення контролю за трансфертним ціноутворенням.
- Введення відповідальності за ненадання інформації щодо кінцевих бенефіціарів.

1.1.3. Врегулювання питань електронного адміністрування:

- Розширення функціоналу платформи “Електронний кабінет платника податків”. URL - https://cabinet.tax.gov.ua/

1.2. Адміністративні заходи:

- Посилення автоматизації перевірок через ризик-орієнтовані підходи.

- Введення системи автоматичного блокування сумнівних податкових накладних для зменшення схем із ПДВ.
- Створення підрозділів з аналізу великих платників податків для виявлення прихованих доходів.

1.3. Міжнародне співробітництво:

У співпраці з міжнародними організаціями, такими як OECD, Україна отримала методичну підтримку у впровадженні стандартів прозорості. Це сприяло інтеграції до глобальної системи обміну податковою інформацією.

2. Проблеми імплементації

Попри позитивні результати, імплементація заходів протидії ухиленню від сплати податків зіткнулася з такими проблемами:

- *Низька технічна оснащеність податкових органів*: впровадження нових систем вимагає значних фінансових інвестицій.
- *Опір бізнесу:* деякі підприємці розглядають нові заходи як додаткове регуляторне навантаження.
- *Недостатність кваліфікованого персоналу* для роботи з новими інструментами.

3. Рекомендації для вдосконалення

Для покращення імплементації заходів протидії податкове законодавство України має бути доповнене:

- *Освітніми програмами* для платників податків щодо нових вимог і стандартів.
- *Інвестиціями в IT-інфраструктуру* для забезпечення автоматизації перевірок.
- *Активізацією міжнародного співробітництва*, особливо в контексті глобальної системи обміну податковою інформацією.

Імплементація заходів протидії до податкового законодавства у 2022–2024 роках дозволила значно підвищити ефективність боротьби з ухиленням від сплати податків. Це сприяло зростанню надходжень до бюджету, зменшенню тіньової економіки та підвищенню прозорості податкової системи. Подальше вдосконалення цих заходів є важливим кроком для забезпечення економічної стабільності та розвитку України.

ВИСНОВКИ

Дипломна робота на тему «Ухилення від оподаткування: причини, наслідки та шляхи протидії» дозволила комплексно дослідити проблему ухилення від сплати податків, визначити її основні причини, оцінити масштаби та запропонувати ефективні заходи протидії.

1. Теоретичні засади ухилення від оподаткування. Ухилення від сплати податків є проявом опортуністичної поведінки платників податків, що обумовлюється невідповідністю між особистими інтересами суб'єктів господарювання та суспільними потребами. Теоретичний аналіз дозволив встановити, що ключовими детермінантами ухилення є як економічні, так і соціально-психологічні чинники.

2. Причини ухилення від сплати податків. Основними причинами ухилення в Україні є високий рівень податкового навантаження, складність податкового законодавства, недостатня ефективність системи адміністрування податків, а також низький рівень довіри платників до державних органів. Важливу роль відіграє і соціальна терпимість до тіньової економіки.

3. Схеми ухилення від сплати податків. Дослідження показало, що в Україні використовуються різноманітні схеми ухилення, зокрема приховування доходів, маніпуляції з податковою звітністю, фіктивне підприємництво та переведення коштів у офшорні зони. Ці схеми створюють суттєві виклики для фіскальних органів.

4. Масштаби ухилення від оподаткування. Аналіз масштабів ухилення свідчить про значні втрати державного бюджету, що негативно впливає на економічний розвиток країни. Значна частка ВВП перебуває в тіньовому секторі, що вимагає підвищення ефективності контролюючих заходів.

5. Методи протидії ухиленню. Ефективною стратегією є впровадження системи комплаєнс ризик-менеджменту, яка базується на принципах запобігання податковим порушенням та підвищення добровільної податкової дисципліни. Запропоновано вдосконалити механізми електронного адміністрування та підвищити прозорість податкових процедур.

6. Добровільна сплата податків. Аналіз практики клубу «білого бізнесу» свідчить, що підвищення рівня добровільного виконання податкових зобов'язань можливе за умови формування культури відповідального ведення бізнесу. Важливу роль відіграють освітні кампанії та заходи, спрямовані на підвищення обізнаності платників.с

7. Економічні наслідки заходів протидії. Заходи з протидії ухиленню від оподаткування сприяють збільшенню бюджетних надходжень та створенню умов для рівної конкуренції. Водночас, вони потребують узгодження з економічними пріоритетами держави та мінімізації адміністративного тиску на бізнес.

8. Імплементація змін до податкового законодавства. Удосконалення податкового законодавства України вимагає гармонізації з міжнародними стандартами, зокрема BEPS, а також врахування специфіки національної економіки. Пріоритетними напрямами є посилення відповідальності за порушення податкових норм, спрощення процедур адміністрування та стимулювання добровільної сплати податків.

Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення податкової політики України, а також розробки практичних рекомендацій для мінімізації ухилення від оподаткування, що є необхідним кроком до формування стійкої фінансової системи та підвищення ефективності економіки країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аллінгем, М. Г. та Сандмо, А. (1972) Ухилення від сплати податку на прибуток: Теоретичний аналіз. Journal of Public Economics, 1, 323-338. URL - https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1931956
2. Державна податкова служба України. Електронний кабінет платника податку. URL - https://cabinet.tax.gov.ua/
3. Державна податкова служба України (2023). Звіт про діяльність у 2023 році. URL - https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/396505.html
4. Державна податкова служба України (2023). Звіт про діяльність у 2022 році. URL - https://www.tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/657704.html
5. Державна податкова служба України. Територія високого рівня податкової довіри. URL - https://tpd.tax.gov.ua/
6. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес». URL - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/101-20#Text
7. Закон «України Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей податкового адміністрування під час воєнного стану для платників податків з високим рівнем». Документ 3813-IX, чинний, поточна редакція — Прийняття від 18.06.2024. URL - https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3813-IX?utm_source=chatgpt.com#Text
8. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». URL - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text
9. Інтерфакс-Україна. Інформаційне агенство. URL - https://interfax.com.ua/news/blog/965707.html
10. Міністерство фінансів України. Рівень тіньової економіки в Україні. 2024. – URL - https://minfin.com.ua/ua/2024/08/28/134150767/
11. Міністерство економіки України. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у січні-вересні 2021 року. – URL -

https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki

12. МінФін Медія. Тіньова економіка коштує бюджету 420 мільярдів — Гетманцев. 15 жовтня 2024 URL - https://minfin.com.ua/ua/2024/10/15/137828573/

13. МінФін Медія. Тіньова економіка: чому війна вбиває її швидше, ніж легальну. 28 серпня 2024 URL -https://minfin.com.ua/ua/2024/08/28/134150767/

14. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні. В.Дубровський, О. Гетман, В. Черкашин. URL - 8.https://case-ukraine.com.ua/content/uploads/2024/11/Shemi-2024-final.pdf

15. Перспективи розвитку фінансово-кредитної системи. Олена Заклекта-Берестовенко, Тетяна Стаднік. URL - http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/27366/1/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B0-%D0%91%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf

16. Причини та наслідки ухилення від сплати податків. Герасименко Н.В. URL - https://www.tnv-agro.ksauniv.ks.ua/archives/82_2012/43.pdf

17. Українське суспільство в умовах війни рік 2023. Є. Головахи, С. Макеєва. 2023 URL - https://isnasu.org.ua/assets/files/books/2023/Maket_Ukr_suspilstvo_2023.pdf

18. Doing Business 2023. URL - https://archive.doingbusiness.org/ru/data/exploreeconomies/ukraine

19. Ernst & Young (2023). Податкові огляди 2022-2023 рр. URL - https://www.ey.com/content/dam/ey-unified-site/ey-com/uk-ua/campaigns/documents/ey-ukraine-transparency-report-2023-ukr.pdf

20. Frey, B. S., & Torgler, B. (2007). Tax morale and conditional cooperation. Journal of Comparative Economics. URL - https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0147596706000849

21. OECD (2024). Economic Outlook 2024. URL - https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-outlook-volume-2024-issue-2_d8814e8b-en.html

22. Transparency International (2023). Індекс сприйняття корупції. URL - https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2023/

23. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2023. URL - https://images.transparencycdn.org/images/Report_CPI2023-EMBARGOED-UNTIL-07-01-AM-CET-TUESDAY-30-JANUARY-2024.pdf

24. Quality Assurence Group. Що таке Big Data і як це працює. URL - https://qagroup.com.ua/publications/shcho-take-big-data-i-iak-tce-pratciuie/

25. 10175 Illicit Trade Monitoring Ukraine. October 2022. URL - https://chamber.ua/wp-content/uploads/2022/11/FULL-REPORT-EN_AIT.pdf